

Inleiding over de ontwikkeling, de resultaten en effecten van de programmatische aanpak stikstof

VMR Themamiddag: PAS op de plaats....en nu?

28 juni 2017

Erwin Adema - PAS-bureau

Programma Aanpak Stikstof

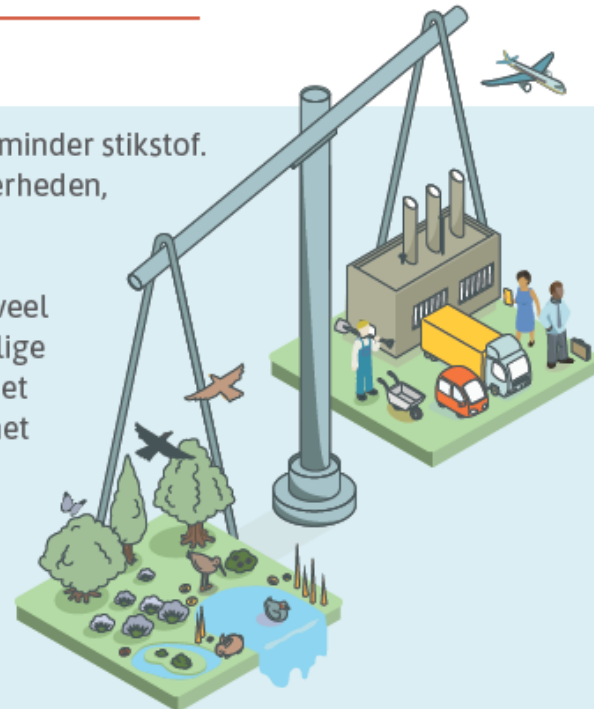
Wat houdt het PAS in en wat is er bereikt

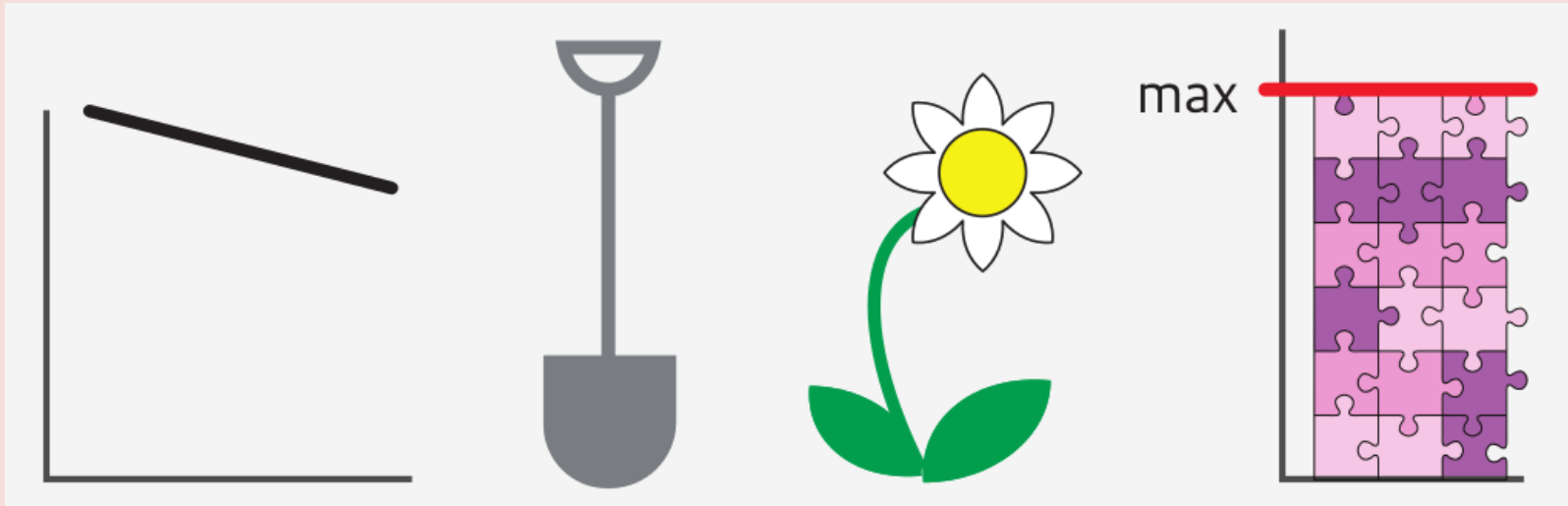
Over het PAS

Ruimte voor economische ontwikkelingen, sterkere natuur en minder stikstof. Dat is het doel van het Programma Aanpak Stikstof waarin overheden, natuurorganisaties en ondernemers samenwerken.

Stikstof is een belangrijke voedingsstof voor planten, maar te veel kan schadelijk zijn voor natuur. Om de natuur in stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden te behouden worden in het kader van het PAS natuurherstelmaatregelen uitgevoerd. Daarnaast wordt met bronmaatregelen de stikstofuitstoot verminderd.

Deze brochure geeft een tussenstand van het PAS aan het einde van 2016. De inhoud is gebaseerd op de Landelijke Rapportage Natuur 2016, de Landelijke Stikstofrapportage 2015, AERIUS Monitor 2016 en de Gebiedsrapportages 2016.

AERIUS - de motor

Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

English | rivm.nl

AERIUS, rekeninstrument voor de leefomgeving

[Home](#) [Producten](#) [Data & Methode](#) [Publicaties](#) [PAS & AERIUS](#)

Zoeken

[Animatie over AERIUS](#) →
Van wens tot release in 2 minuten

[Verslag gebruikersdag](#) → [Certificate of Excellence](#) → [Gebruikers testen release](#) →

Terug- en vooruitkijken

PAS-bureau

- PAS Gebiedsrapportages natuur
- PAS Monitoringsrapportage natuur
- PAS Monitoringsrapportage stikstof

- Evaluatie PAS gebiedsanalyses: jaarlijks
- Evaluatie PAS programma: 6-jaarlijks
- Tussenevaluatie PAS programma: 3-jaarlijks

PAS Gebiedsrapportages

- 0-meting natuurkwaliteit
- Voortgang uitvoering herstelmaatregelen
- Depositie o.b.v. cijfers 2016

PAS Monitoringsrapportage natuur

- 0-meting natuurkwaliteit
- Voortgang uitvoering herstelmaatregelen

PAS Monitoringsrapportage stikstof

- 0-rapportage (o.b.v. cijfers M14 en M15)
- Emissie en depositie o.b.v. cijfers 2016
- Benutting ontwikkelingsruimte

Regiegroep Natura 2000 / PAS

- Opdrachtgever monitoring en rapportages

12 provincies en I&M:

- Verzamelen natuurgegevens

BIJ12:

- Bewerken tot natuurinformatie

RIVM:

- Verzamelen stikstofgegevens
- Bewerken tot stikstofinformatie

PAS-bureau:

- Proces coördinatie
- Rapportages (inzet RIVM voor stikstof onderdelen)

Programma Aanpak Stikstof

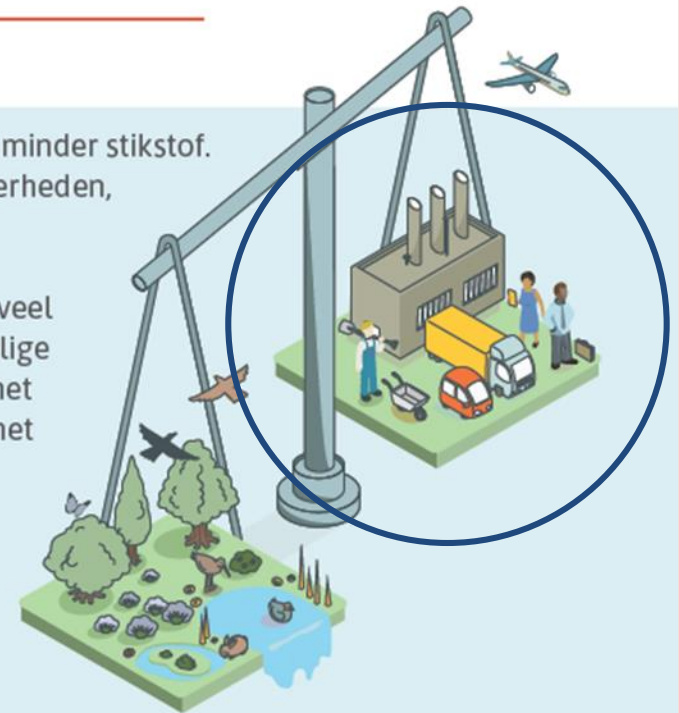
Wat houdt het PAS in en wat is er bereikt

Over het PAS

Ruimte voor economische ontwikkelingen, sterkere natuur en minder stikstof. Dat is het doel van het Programma Aanpak Stikstof waarin overheden, natuurorganisaties en ondernemers samenwerken.

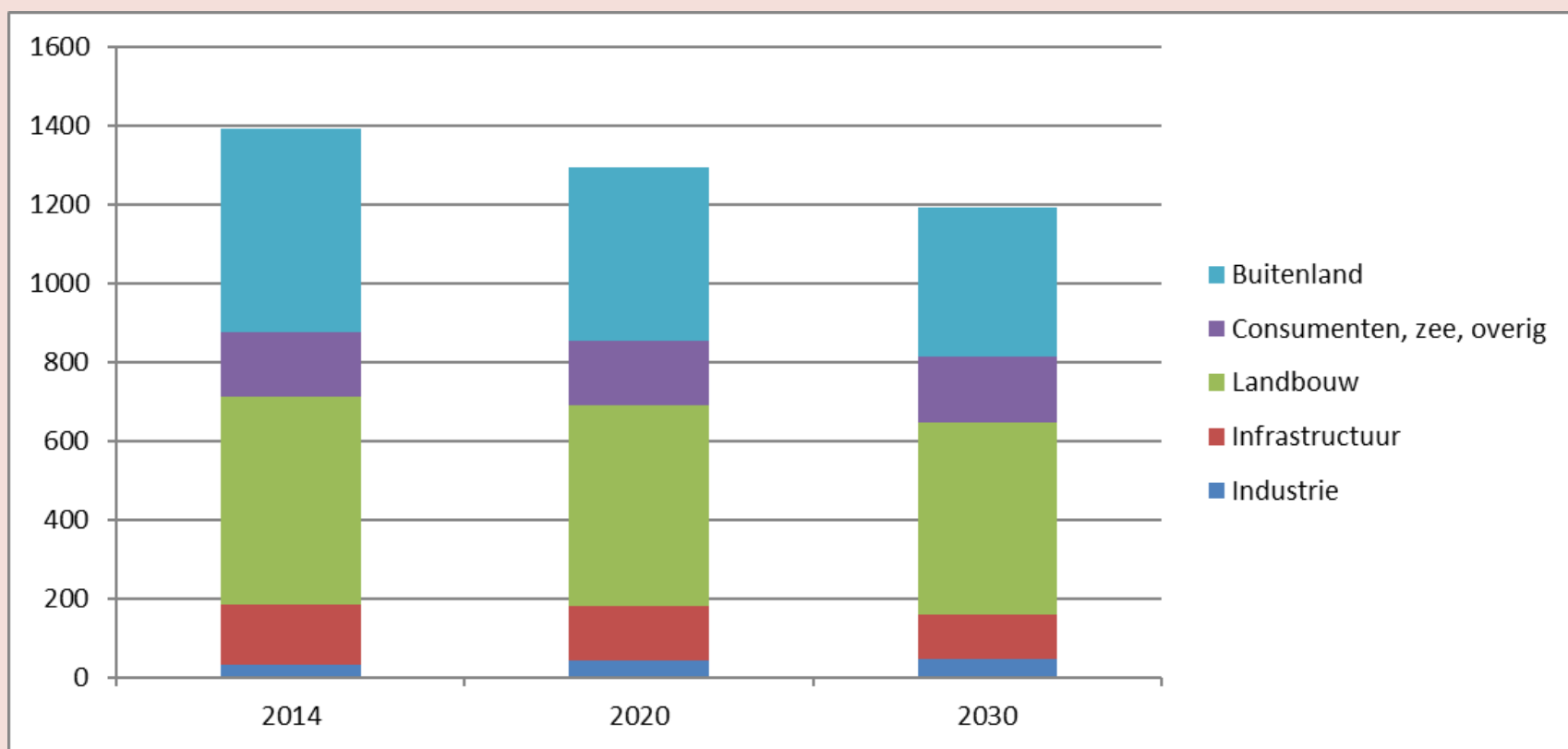
Stikstof is een belangrijke voedingsstof voor planten, maar te veel kan schadelijk zijn voor natuur. Om de natuur in stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden te behouden worden in het kader van het PAS natuurherstelmaatregelen uitgevoerd. Daarnaast wordt met bronmaatregelen de stikstofuitstoot verminderd.

Deze brochure geeft een tussenstand van het PAS aan het einde van 2016. De inhoud is gebaseerd op de Landelijke Rapportage Natuur 2016, de Landelijke Stikstofrapportage 2015, AERIUS Monitor 2016 en de Gebiedsrapportages 2016.

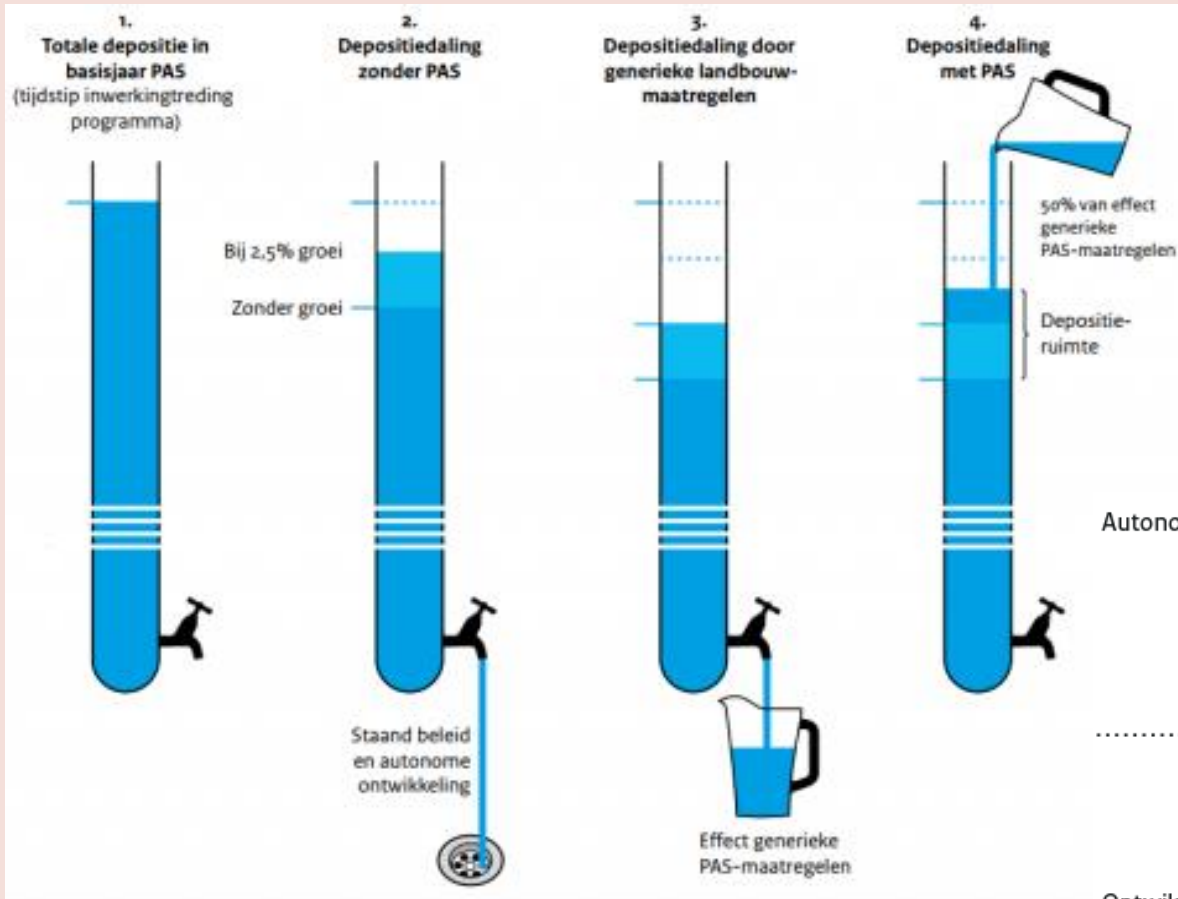

Daling stikstofdepositie (AERIUS)

Depositieruimte (AERIUS)

Tabel 3-5 Som van emissies van meldingen en vergunningen verdeeld over de sectoren per 18 juli 2016, bron AERIUS-register

	Meldingen			Vergunningen		
	emissies (ton per jaar)			emissies (ton per jaar)		
	aantal	NO _x	NH ₃	aantal	NO _x	NH ₃
Industrie	66	635	39	9	158	4
Energie	19	225	1	4	309	1
Wegverkeer	59	610	11	15	103	4
Mobiele Werktuigen	39	334	0	4	17	4
Railverkeer	2	4	0	0	0	0
Landbouw	2533	20	2193	2595	1	2441
Scheepvaart	4	69	0	0	0	0
Wonen en Werken	4	0	1	1	0	0
overig	21	505	2	5	50	1
Eindtotaal	2732	2403	2247	2633	638	2454

Programma Aanpak Stikstof

Wat houdt het PAS in en wat is er bereikt

Over het PAS

Ruimte voor economische ontwikkelingen, sterkere natuur en minder stikstof. Dat is het doel van het Programma Aanpak Stikstof waarin overheden, natuurorganisaties en ondernemers samenwerken.

Stikstof is een belangrijke voedingsstof voor planten, maar te veel kan schadelijk zijn voor natuur. Om de natuur in stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden te behouden worden in het kader van het PAS natuurherstelmaatregelen uitgevoerd. Daarnaast wordt met bronmaatregelen de stikstofuitstoot verminderd.

Deze brochure geeft een tussenstand van het PAS aan het einde van 2016. De inhoud is gebaseerd op de Landelijke Rapportage Natuur 2016, de Landelijke Stikstofrapportage 2015, AERIUS Monitor 2016 en de Gebiedsrapportages 2016.

Tabel 2.1 Zes stikstofgevoelige habitattypen met omvang boven de 4000 hectare in alle PAS-gebieden gezamenlijk, op basis van gegevensset BIJ12, levering november 2016

Nr	Naam	opp.(ha)	aandeel
H4030	Droge heiden	15042	16%
H1330A	Schorren en zilte graslanden (buitendijks)	8392	9%
H7120ah	Herstellende hoogvenen, actief hoogveen	6928	8%
H9120	Beuken-eikenbossen met hulst	6816	7%
H2160	Duindoornstruwelen	4802	5%
H2130B	Grijze duinen (kalkarm)	4587	5%
Zes grootste habitattypen	...	46567	51%
Alle habitattypen		91794	100%

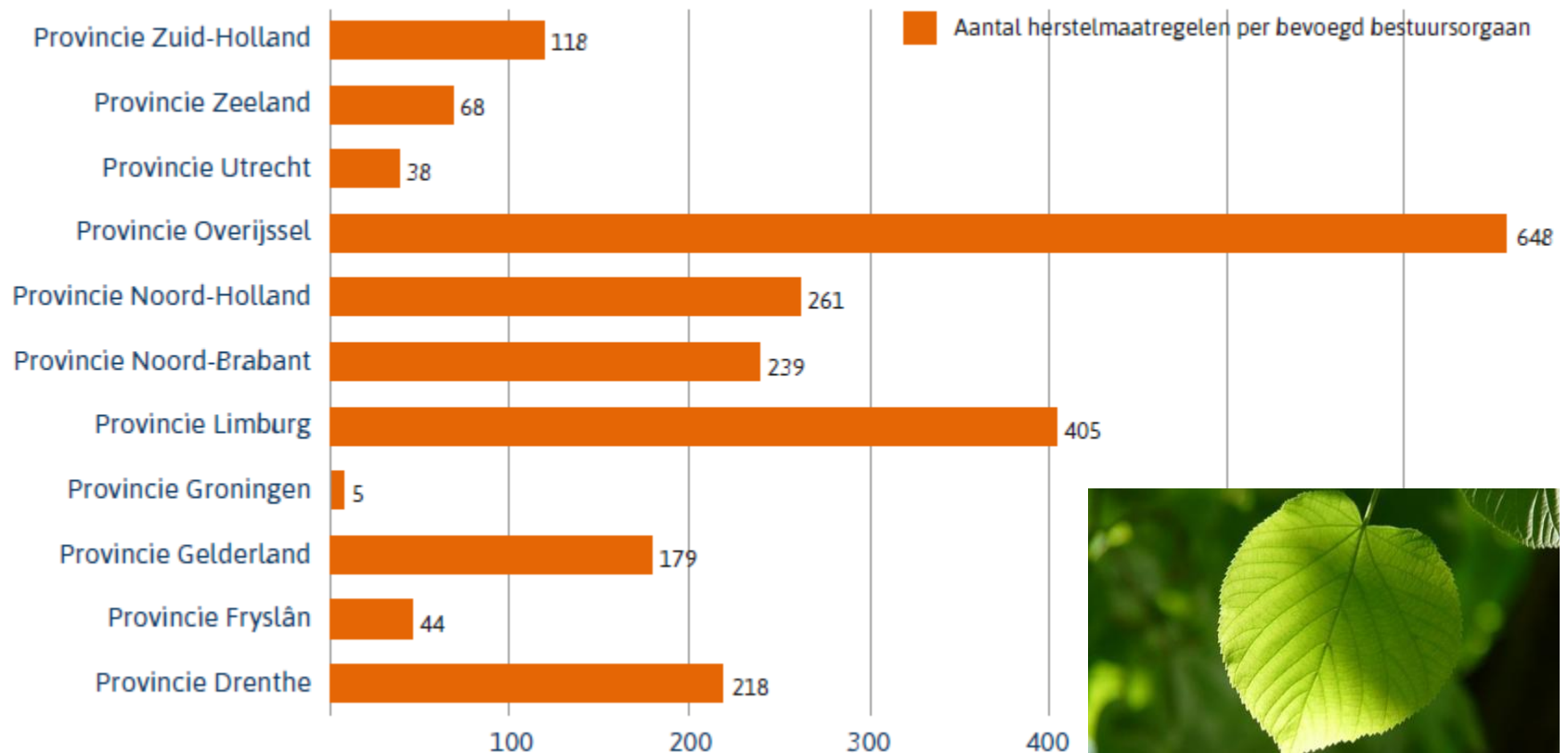

Gebiedsanalyses als passende beoordeling

- Ecologisch onderbouwd hoe achteruitgang van de aangewezen habitattypen en VHR-soorten wordt voorkomen en in de tweede en derde pas periode de doelen kunnen worden gerealiseerd
- Essentieel hierbij is het toepassen van herstelmaatregelen
- De GA is passende beoordeling op gebiedsniveau voor de PAS. Uitgeven van stikstofdepositie is daarin mede beoordeeld

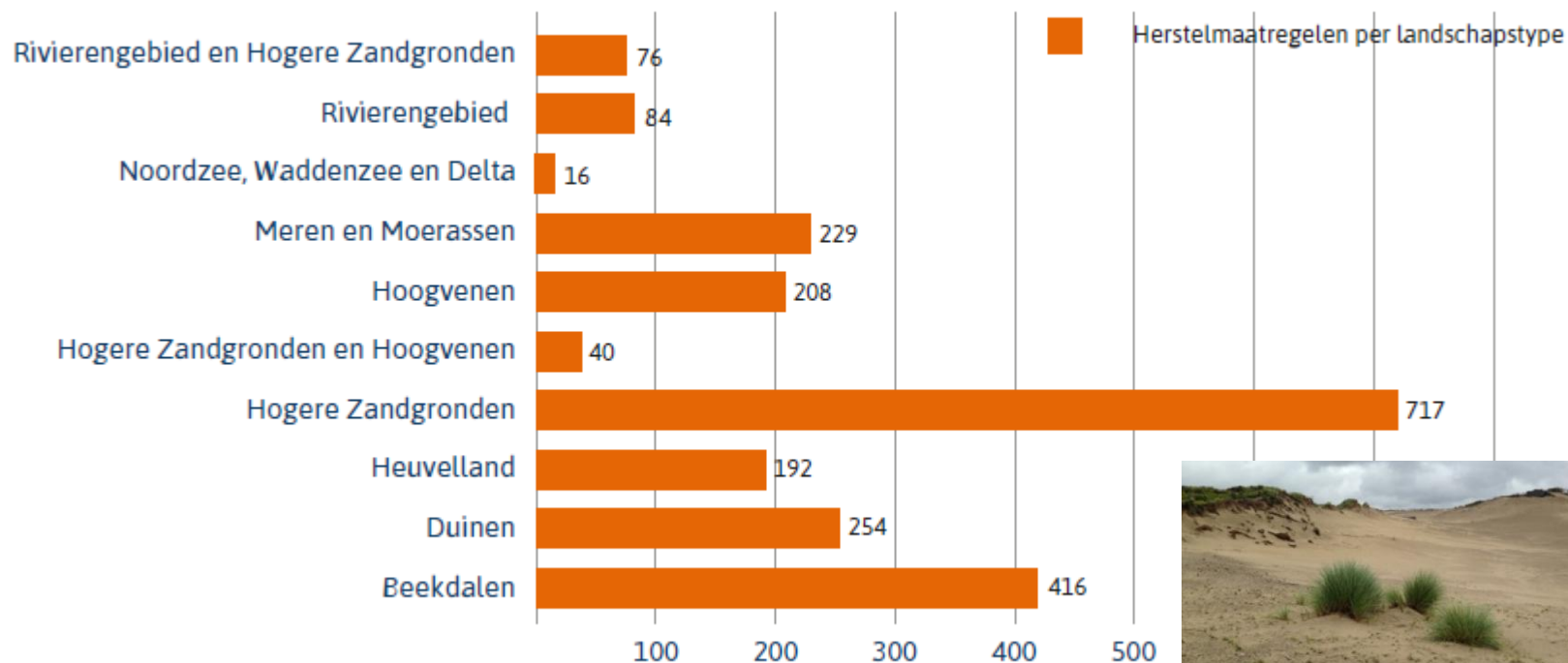

Grafiek 3.1 Spreiding herstelmaatregelen over bevoegd bestuursorganen peildatum 31-3-2016

Grafiek 3.2 Aantal ecologische herstelmaatregelen per landschapstype peildatum 31-3-2016

Enkele kanttekeningen bij uitvoering

- voortgang van de uitvoering
- complexiteit bij uitvoering
- strakke monitoring

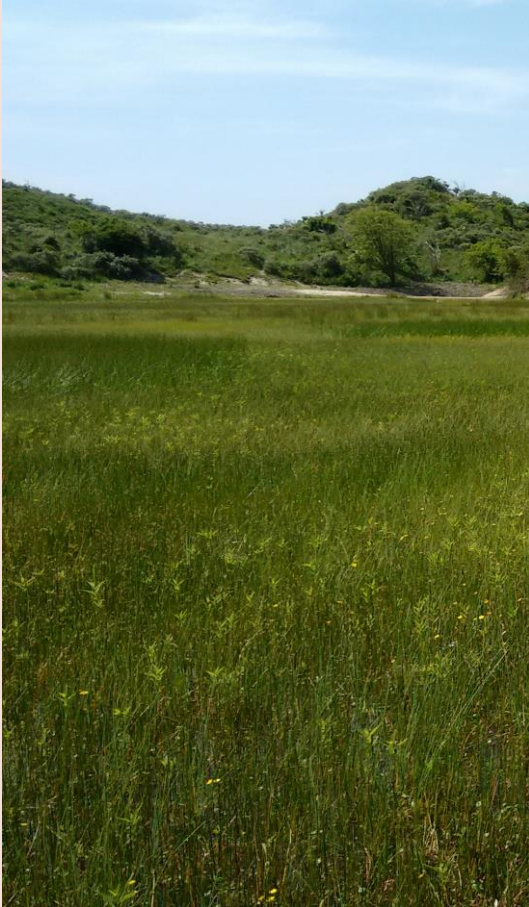
Natuurmonitoring

- basis natuurkwaliteit via SNL-monitoring (6-12 jarige cyclus)
- procesindicatoren: effectiviteit herstelmaatregel (3-jarige cyclus)
- veldbezoek (vinger aan de pols 1-jarig)

Procesindicatoren

Programma Aanpak Stikstof

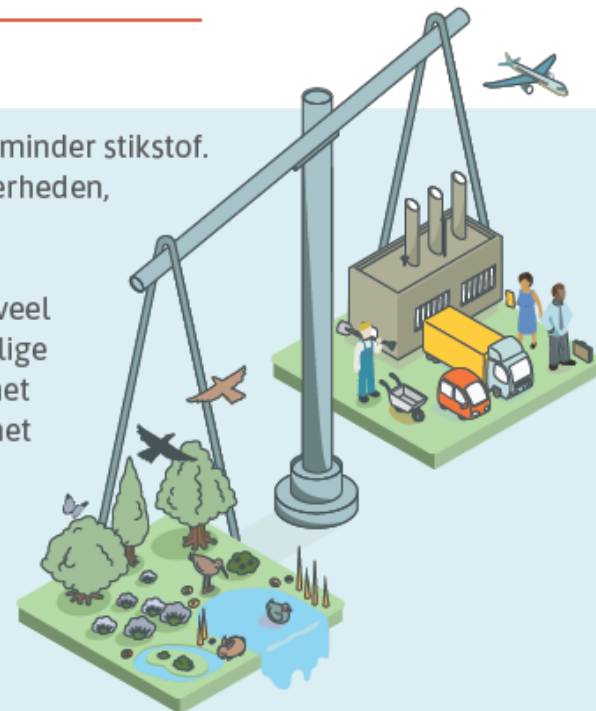
Wat houdt het PAS in en wat is er bereikt

Over het PAS

Ruimte voor economische ontwikkelingen, sterkere natuur en minder stikstof. Dat is het doel van het Programma Aanpak Stikstof waarin overheden, natuurorganisaties en ondernemers samenwerken.

Stikstof is een belangrijke voedingsstof voor planten, maar te veel kan schadelijk zijn voor natuur. Om de natuur in stikstofgevoelige Natura 2000-gebieden te behouden worden in het kader van het PAS natuurherstelmaatregelen uitgevoerd. Daarnaast wordt met bronmaatregelen de stikstofuitstoot verminderd.

Deze brochure geeft een tussenstand van het PAS aan het einde van 2016. De inhoud is gebaseerd op de Landelijke Rapportage Natuur 2016, de Landelijke Stikstofrapportage 2015, AERIUS Monitor 2016 en de Gebiedsrapportages 2016.

Partiële wijziging 15 december 2017

- Nieuwe cijfers stikstof
- AERIUS modelaanpassingen
- Leefgebieden aangevuld in de PAS

Herstelmaatregelen

- Habitattypen en leefgebieden
- Door met uitvoering

Onderzoek en kennisontwikkeling

- Herstelstrategieën
- Herstelmaatregelen per gebied

PAS-bureau

pas.bij12.nl

